

سخن سردبیر

ژان پیازه در کتاب روانشناسی و دانش آموزش و پرورش در فصلی تحت عنوان تربیت آموزگاران و دبیران می‌نویسد «زیباترین و با کیفیت‌ترین طرح اصلاح و بازسازی آموزش و پرورش در صورتی که معلم به تعداد کافی و با کیفیت مطلوب در اختیار نباشد، با شکست روبرو خواهد شد».

بدیهی است که میزان رضایت از مدارس در وهله نخست و بیش از همه به میزان رضایت‌مندی از معلم و تربیت معلم برمی‌گردد. نظام‌های آموزشی به انحای مختلف مورد انتقاد بوده‌اند و این کاستی‌جویی به مواردی از قبیل ناکارآمدی در آماده‌سازی معلمان برای انجام کارشان، عدم پاسخگویی به تقاضاهای نوپدید، جدایی بین نظر و عمل، و محدودیت‌ها و موانع به کارگیری افراد پرتوان برای تدریس برمی‌گردد. مواجهه با این خرده‌گیری‌ها، ضرورت بازطراحی تربیت معلم به منظور تقویت بنیان دانشی آن، پیوندهای تربیت معلم با نظر و عمل، و ظرفیت آن برای پشتیبانی و حمایت از تدریس قوی و قدرتمند را بیش از پیش نمایان می‌سازد. آنچه مسلم است گستره و کیفیت تربیت معلم، پیوندی وثیق با اثربخشی معلمان دارد.

انتظار این که مدارس با استانداردهایی بالاتر و به گروه‌های متنوع‌تری از دانش‌آموزان آموزش دهند، مطالبات بیشتری را متوجه معلمان می‌سازد. تدریس برای حل مسئله، نوآوری، و به کار بستن دانش، به معلمانی با دانش موضوعی و تربیتی عمیق و منعطف نیاز دارد تا ایده‌ها را به شیوه‌هایی اثربخش بازنمایی و ارایه کنند، بتوانند فرایند یادگیری موثر و سازنده را برای دانش‌آموزانی با سطوح و انواع دانش پیشینی متفاوت سازمان دهند، بتوانند ارزیابی کنند که دانش‌آموزان چه چیزی را و چگونه یاد می‌گیرند، و نیز بتوانند آموزش را با رویکردهای مختلف یادگیری متناسب سازند.

در حال حاضر، توافق گسترده‌ای بر این موضوع وجود دارد که معلمان مهمترین عامل یا از جمله مهمترین عوامل یادگیری دانش‌آموزان و رکن اصلی هر نوع اصلاحات آموزشی هستند. از این رو ملاحظه می‌شود که در مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۹۰)، زیر نظام تربیت معلم و تأمین منابع انسانی، به‌عنوان یکی از شش زیرنظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران، در نگاهی جامع و نظام‌مند به تربیت معلم، مولفه‌های جذب، آماده‌سازی، حفظ و ارتقاء و ارزشیابی معلم را مورد توجه قرار داده است. اما علیرغم اتفاق نظر فزاینده در باره اهمیت و موضوعیت نقش معلمان، گفتگوهای زیادی در باره چرایی و چگونگی تاثیرگذاری آنها و نیز چگونگی جذب و به کارگماری، آماده‌سازی و تربیت، و حفظ و نگهداری معلمان وجود دارد.

شماری از موضوعات اصلی و مهمی که دغدغه سیاست‌گذاران، دست‌اندرکاران تربیت معلم، و پژوهشگران است و یا باید باشد عبارتند از:

• ویژگی‌های معلم: پژوهش در مشخصات جمعیت‌شناختی

ادعاها و پیش‌بینی‌هایی در باره شمار معلمان مورد نیاز در امروز و آینده جامعه، داوطلبان معلمی در کجا و چگونه برای تدریس کردن آماده می‌شوند، و چه کارراهه شغلی را برای ورود به این حرفه دنبال می‌کنند. چه کسانی وارد حرفه تدریس می‌شوند، چگونه برای تدریس آماده می‌شوند، چه راه‌های ورودی را باید طی کنند و چه مسیرهای شغلی را باید دنبال کنند؟ ورودی‌ها چه کسانی هستند؟ کجا آماده می‌شوند؟ در کجا مشغول به کار و تدریس می‌شوند؟ و چه مدت دوام می‌آورند و می‌مانند؟

• ویژگی‌های معلم: پژوهش در شاخص‌های کیفیت

این موضوع به لزوم انجام پژوهش‌هایی می‌پردازد که روابط بین و میان ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، آماده‌سازی، مسیرهای شغلی و شاخص‌های کیفیت معین را روشن می‌سازد. چه روابطی بین کیفیت معلم و

مشخصات جمعیت‌شناختی مشتمل بر آماده‌سازی، راه‌های ورودی، و مسیرهای شغلی وجود دارد؟ توانایی و موفقیت علمی ورودی‌ها، وضعیت گواهینامه معلمی آنها، و تاثیر توانایی و موفقیت علمی ایشان از جمله محورهایی هستند که در این مقوله به آنها پرداخته می‌شود.

• پژوهش در باره اثرات واحدهای درسی نظری و عملی، تمرین معلمی، و کارگاه‌های آموزشی

سالیان متمادی، برنامه‌های دانشگاهی آماده‌سازی و تربیت معلم و در حال حاضر بسیاری از برنامه‌های متفاوت، بر محور چند مولفه کلیدی آماده‌سازی شامل آماده‌سازی در موضوع درسی، دانش عمومی، مبانی تعلیم و تربیت، علم تربیت و روش‌های تدریس، و تدریس کلاسی استوار بوده است. آماده‌سازی معلمان در موضوع درسی، دانش عمومی، مبانی تعلیم و تربیت، چه نتایجی بر دانش و عمل حرفه‌ای معلمان و به تبع آن، بر یادگیری دانش‌آموزان دارد؟

• پژوهش در باره دوره‌های روشی و تجربه‌های میدانی

آماده‌سازی و تربیت داوطلبان معلمی در روش‌های تدریس، تدریس کلاسی نظارت شده دانشجویان، و سایر کارهای میدانی و تجربه‌های کلاسی، چه نتایج و پیامدهایی را برای دانش و عمل حرفه‌ای معلمان و نیز شاگردان آنها به دنبال دارد؟

• پژوهش در رویکردهای پداگوژیکی در تربیت معلم

شماری از رویکردهای پداگوژیکی وجود دارند که به طور گسترده‌ای در تربیت معلم مورد استفاده قرار می‌گیرند. از جمله و به ویژه می‌توان به روش‌های تدریس، راهبردهای آموزشی، تکالیف، و فرصت‌های یادگیری مشترک برای برنامه‌ها و پروژه‌های تربیت معلم در بیشتر موسسات و در اقسام مختلف برنامه‌ها اشاره کرد. نتایج استفاده از چنین رویکردهایی در آماده‌سازی و تربیت معلم بر دانش و عمل حرفه‌ای معلمان و همچنین بر یادگیری دانش‌آموزان چه هستند؟ تحت چه شرایطی و در چه بافت‌هایی چنین نتایجی پدید می‌آید؟

• پژوهش در باره آماده‌سازی معلمان برای آموزش به جمعیت‌های متفاوت دانش‌آموزی

هم اینک، یکی از چالش‌های مهم پیش روی تربیت‌معلم، مجهز ساختن معلمان به دانش، مهارت‌ها، و ویژگی‌هایی برای کار موفقیت‌آمیز با جمعیت دانش‌آموزی به شدت متنوع است، به ویژه در مورد جمعیتی که پیشینه فرهنگی، زبانی، نژادی و قومی آنها با جریان غالب متفاوت است و کسانی که در نقاط ضعیف شهری و روستایی زندگی می‌کنند. مبنای پژوهشی برای آماده کردن معلمان برای این که در تدریس به جمعیت دانش‌آموزی که به طور سنتی محروم و نابرخوردارند و دانش‌آموزانی که همواره در نقاط محروم بوده‌اند، اثربخش باشند چیست؟ در چه شرایط و بافت‌هایی تلاش‌های ویژه برای آماده کردن معلمان به منظور کار با این جمعیت‌ها، به برون‌دادهای تربیت معلم کمک می‌کند؟

• پژوهش در باره آماده کردن معلمان برای کار با دانش‌آموزان دارای ناتوانی

تقریباً همه معلمان در حال حاضر در کلاس‌هایی مرکب از شاگردان با طیف وسیعی از توانایی‌ها و ناتوانایی‌ها تدریس می‌کنند. تلاش‌های سنجیده برای آماده کردن معلمان برای کار با شاگردانی که ناتوانایی‌هایی دارند و بافت‌ها و شرایطی که تحت آن شرایط این نتایج رخ می‌دهد، کدامند؟ مبنای پژوهشی جهت آماده کردن معلمان برای اینکه در تدریس به دانش‌آموزان دارای ناتوانایی اثربخش باشند چیست؟ شرایط و بافت‌هایی که در ذیل آنها، تلاش‌های ویژه برای آماده کردن معلمان برای کار با شاگردان دچار ناتوانایی‌ها به برون‌دادهای تربیت معلم کمک کند، چگونه است؟

• پژوهش در باره برنامه‌های تربیت معلم

یکی از مباحث به شدت مورد بحث در خصوص تربیت معلم باید در باره اثربخشی انواع مختلف برنامه‌های

تربیت معلم و راه‌های ورود به حرفه تدریس باشد. شواهد پژوهشی مرتبط با اثر ساختارهای متفاوت برنامه‌های تربیت معلم پیش از خدمت بر جنبه‌های مختلف جذب و نگهداشت معلم، کیفیت معلم و یادگیری دانش‌آموز کدامند و چه می‌گویند؟ شواهد مرتبط با تاثیر اشکال تربیت معلم پیش از خدمت بر جذب معلم، نگهداشت معلم، کیفیت معلم، و یادگیری دانش‌آموز چیست؟

در همین راستا، خطوط پژوهشی که دنبال کردن آنها می‌تواند به یافته‌هایی سودمند، درخور توجه و امعان نظری در حوزه تربیت معلم بیانجامد عبارتند از:

- توجه به تاثیر تربیت معلم بر یادگیری و عمل حرفه‌ای معلمان. پژوهش‌ها باید تاثیر جنبه‌های مختلف برنامه‌ها و راه‌های مختلف آماده‌سازی و تربیت معلم را بر یادگیری معلمان به ویژه بر دانش و باورها و نیز عمل حرفه‌ای آنها در کلاس درس و موقعیت‌های مدرسه بررسی کنند. در این میان مطالعاتی اهمیت دارند که پیوندهای میان آماده‌سازی معلم، یادگیری معلم، شیوه عمل معلم، و یادگیری شاگردان را بررسی می‌نمایند.

- تحقیقات هر چه بیشتر در باره روابط بین مولفه‌ها، مسیرها و تجربه‌های تربیت معلم از يك سو و جنبه‌های مختلف یادگیری شاگردان از طرف ديگر. همچنین به پژوهش‌هایی نیاز است که نتایج و برونداهای تربیت معلم برای یادگیری شاگردان و دیدگاه‌های وسیع‌تر در باره آنچه که در وهله نخست یادگیری شاگردان را تشکیل می‌دهد، به دقت بررسی کند. بررسی عوامل متعدد از جمله آمادگی معلم، که یادگیری شاگردان را در طول زمان تحت تاثیر قرار می‌دهد.

- اندازه‌گیری‌های معتبر و قابل اعتماد از دانش و مهارت‌های معلمان. پژوهش‌های مورد نیاز برای ارزیابی‌های بهتر و منسجم‌تر از دانش و مهارت‌های معلمان و اینکه چطور به برنامه‌ها و خط‌سیرهای آماده‌سازی و تربیت معلم پیوند می‌خورند. آنچه به طور ویژه اهمیت دارد سنجش‌هایی است که مولفه‌های خاص تربیت معلم را به تدریس داوطلبان و فارغ‌التحصیلان برنامه‌های مختلف پیوند می‌دهد، به ویژه مطالعاتی که به جنبه‌های چندگانه تدریس و استفاده از شاخص‌های چندگانه عملکرد می‌پردازند.

- آماده ساختن معلمان برای کمک به پایان دادن شکاف‌ها و نابرخورداری‌ها. چگونگی آماده ساختن معلمان برای کار موثر و اثربخش با دانش‌آموزان دارای ناتوانی، چگونگی جذب و نگهداشت نیروی معلم متنوع، و چگونگی آماده کردن معلمان برای موقعیت‌های خاص، از قبیل مناطق شهری و روستایی.

- بافت‌ها و مشارکت‌کنندگان در تربیت معلم. پژوهش‌های بیشتر در خصوص تاثیر بافت‌ها و مشارکت‌کنندگان مختلف در آماده‌سازی معلمان، نیاز به آگاهی بیشتر در خصوص اینکه چه کسانی دوره‌های آموزشی را تدریس می‌کنند و بر تجربه‌های میدانی نظارت می‌کنند و چه راهبردها، متون و برنامه‌هایی را مورد استفاده قرار می‌دهند و تحت چه شرایطی این موارد اثربخش‌تر هستند.

- برنامه درسی، آموزش و سازماندهی تربیت معلم. مطالعه در خصوص ترتیبات مفهومی و ساختاری که در درون آن، برنامه‌های تربیت معلم به برونداهای مختلف مرتبط می‌شود. پژوهش‌های بیشتر در باره ماهیت تعامل‌های آموزشی که در کلاس‌ها و دوره‌های آموزشی و بافت‌های میدانی اتفاق می‌افتد و تاثیر آنها بر یادگیری و عملکرد معلمان و بر یادگیری دانش‌آموزان.

- اشکال مختلف سازمانی و ساختاری برای آماده‌سازی معلمان. برحسب ترتیبات سازمانی و ساختاری، و نیز زمان‌بندی؛ تنوع زیادی در میان برنامه‌ها و مسیرها به تدریس وجود دارد. از این رو، پژوهش‌هایی در باره فرایندها، تجربه‌ها و تاثیر این تنوع‌ها مورد نیاز است.

- اعتبار پیشگویانه معیارهای پذیرش برنامه تربیت معلم. نوآوری‌های جاری در تربیت معلم، از تنوعی از معیارهای پذیرش برای برنامه‌ها، مسیرهای ورودی و شقوق دیگر بهره می‌گیرد. لذا به پژوهش‌هایی نیاز است

که اعتبار پیشگویانه اینها را برای تدریس اثربخش و باقی ماندن در حرفه تدریس به ویژه در مناطق شهری، روستایی و مدارس که کار در آنها برای کارکنان سخت و دشوار است، تحلیل کنند.

- پایگاه داده ملی برای داوطلبان معلمی، معلمان و گروه ذخیره. پیشنهاد این است که پایگاه داده ملی تاسیس شود که شامل اطلاعات طولی صحیح در باره شرح حال مختصر جمعیت شناختی و کیفی معلمان کشور و نیز در باره چگونگی آماده سازی معلمان با کیفیت ها و ویژگی های جمعیت شناختی متفاوت برای تدریس باشد، و نیز اینکه در کجا و چگونه وارد حرفه تدریس می شوند، آیا به کار معلمی ادامه می دهند یا این حرفه را ترک می کنند.

- پژوهش در باره آمادگی معلمان در حوزه های موضوعی مختلف. به پژوهش هایی نیاز است که تاثیر آمادگی معلمان در حوزه های موضوعی مختلف بر دانش و عملکرد معلمان و نیز یادگیری شاگردان آنها را مورد بررسی قرار دهند. همچنین ضرورت دارد که در باره تاثیر دانش عمومی و تربیتی و نیز درگیر شدن دانشجو معلمان در تمرین معلمی بر دانش و عملکرد معلمان و نیز یادگیری دانش آموزان اطلاعات بیشتری تولید شود.

- مورد پژوهی های عمیق برنامه ها. به مورد پژوهی های عمیق و در مقیاس وسیع و چند نهادی در باره برنامه ها و مولفه های تربیت معلم نیاز است.

- پژوهش هایی که آماد سازی و تربیت معلم را با شیوه عمل و یادگیری دانش آموزان پیوند می زند. به مطالعات به خوبی طراحی شده و داده بنیادی نیاز است که پیوندهای پیچیده میان برنامه ها و بافت های تربیت معلم، رشد دانشی داوطلبان معلمی، عمل حرفه ای معلمان و یادگیری شاگردان را در درون بافت های مدارس و کلاس درس بررسی کند.

- سایر موضوعات مرتبط با تربیت معلم. بررسی پیوندهای بین باورهای داوطلبان معلمی و عملکرد فارغ التحصیلان به عنوان معلم؛ پیوندهای میان باورها، عملکرد معلم و عملکرد شاگردان آنها؛ پژوهش های مورد نیاز برای بررسی نظام مند روابط میان باورها، نگرش ها، مهارت ها و شیوه های عمل داوطلبان معلمی؛ فرصت های یادگیری، نگرش ها، موفقیت و رشد شاگردان؛ پژوهش های مورد نیاز در باره تاثیر موضوع درسی، آماده سازی و تربیت عمومی معلمان، نقش مبانی روانشناختی و اجتماعی، و تاثیر آنها بر عملکرد معلمان و شاگردان؛ نیاز به دانستن تاثیر سیاست ها و فرایندهای پاسخگویی مختلف بر تربیت معلم و بر یادگیری دانش آموزان؛ تاثیر نظام های مختلف پاسخگویی و سیاست های محلی و ملی بر برونداها و نتایج تربیت معلم.

در مجموع، اگر چه حوزه تربیت معلم از زمان پدید آیی آن در نیمه دوم قرن بیستم، همواره اقدامی مورد مناقشه بوده است و از همان ابتدا، پژوهش ها نقشی مسلط و غالب در این زمینه بازی کرده اند اما نقش پژوهش در حال حاضر، خیلی بیش از گذشته است. در بسیاری از مباحث امروز پیرامون کیفیت معلم و تربیت معلم، تمرکز اصلی بر پژوهش است - یا باید باشد - و پرسش اساسی این است که آیا برای سیاست گذاری و تصمیم گیری در خصوص موضوعات و مباحث مختلف تربیت معلم، مبنایی پژوهشی وجود دارد و آیا نتایج و یافته های پژوهشی به کار گرفته می شوند.